

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA DE VALLDEIX*

Ramon BOTER de PALAU i GALLIFA

0. INTRODUCCIÓ

Aquest estudi és una aproximació a la toponímia del veïnat de Valldeix, al nord del terme municipal de Mataró. Cal remarcar d'entrada que no es pretén fer una anàlisi exhaustiva de la toponímia d'aquest indret; això, més aviat, seria objecte d'un estudi més ambiciós. Per tant, ara l'espai limitat de l'article ens obliga a fer una primera aproximació sintètica, però no per això menys rigorosa.

L'objectiu de l'article és fer un buidat d'informació a partir de les fonts escrites (documentació, cartografia i bibliografia), i les fonts orals (entrevistes) per fer un inventari toponímic. Al final, i per donar sentit a la tasca de la recollecció dels topònims, s'ha fet una valoració geogràfica per tal de copsar la dinàmica del veïnat de Valldeix al llarg dels anys a partir dels seus noms de lloc.

1. EL MEDI GEOGRÀFIC

El veïnat de Valldeix comprèn les terres esteses al voltant de la riera de Valldeix, les quals estan entre la mar Mediterrània i la serralada Litoral, dintre el terme municipal de Mataró. Limita per llevant amb el veïnat de Mata, per ponent amb el veïnat de Cirera i per tramuntana amb el terme municipal de Dosrius. La riera de Valldeix, per tant, forma l'eix central d'aquesta petita conca hidrogràfica (d'uns 5 km² de superfície) que es ramifica en diversos torrents (veure mapa adjunt).

En el veïnat de Valldeix hi ha una petita ermita dedicada a Santa Rita de Càssia, a l'alçada de can Marquès.

El poblament al llarg de la història ha estat dispers en masies diverses, però en l'actualitat hi ha dues urbanitzacions que tendeixen a aglomerar la població. En el veïnat hi ha una xarxa de camins que connecta totes les cases entre si, i una carretera principal que enllaça les masies i les urbanitzacions amb Mataró.

*Aquest article està basat en un treball de curs de l'assignatura de toponímia (curs 1995 / 96). El treball va ser dirigit pel professor Joan Tort i Donada, del Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat de Barcelona

L'agricultura, en gairebé totes les seves manifestacions (vitivinicultura, horta i floricultura), ha estat l'activitat econòmica principal del veïnat de Valldeix en les darreres dècades. No obstant, és ben palesa l'aparició de noves activitats econòmiques: magatzems, petites fàbriques i centres recreatius. Tots aquests canvis es tradueixen en l'aparició de nous usos del sòl.

Els canvis en la distribució de la població, l'evolució de les activitats econòmiques i l'aparició dels nous usos del sòl sempre tenen com a rerefons la dinàmica creixent de la ciutat de Mataró.

2. LES FONTS CONSULTADES

Les fonts orals s'han cenyit a l'entrevista de tres persones.

Jaume Boter de Palau i Ràfols

Propietari de can Català i floricultor de 56 anys. Va passar tots els estius de la seva infantesa a can Català, i hi viu des del 1967. És de la comissió del Nomenclàtor del Patronat Municipal de Cultura des del 1981. Aquest organisme oficialitza els noms dels carrers de Mataró.

Jaume Carbonell i Ribas

Encarregat de can Català, pagès i caçador de 62 anys. Viu a Valldeix des del 1944 i treballa la terra des dels 14 anys.

Rosa Ribas i Sala

Masovera de can Català i mare de Jaume Carbonell, de 89 anys. Viu a can Català des del 1944. Portà les terres de can Català des del 1944 fins a la seva jubilació.

Les fonts escrites corresponen bàsicament a l'Arxiu de Can Català (ACC), a l'Arxiu Històric Municipal de Mataró (AHMM) i a la Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (CICC). L'extracció dels topònims s'ha fet a partir de la recerca en documentació històrica, cartografia històrica i actual, i finalment en bibliografia.

Documentació històrica:

“Padrón de la Riqueza Rústica y Urbana” (1846)	Tret de: AHMM
“Inventario de los Bienes de Joaquín de Palau y de Castellar”(1890)	Tret de: ACC
“Padrón General del Vecindario de Batlleix” (1896)	Tret de: AHMM

Cartografia:

<u>Plano Jurisdiccional de la Ciudad de Mataró</u> (1851) a escala 1: 2 500	Tret de: AHMM
<u>Mapa del Termino Municipal de Mataró</u> ((1940) a escala 1: 10 000	Tret de: ACC
<u>Mapa Topogràfic de Catalunya</u> (1984) a escala 1: 5 000	Tret de: CICC
<u>Mapa Topogràfic: El Corredor</u> Ed. ALPINA(1990) a escala 1: 25 000	Tret de: ACC
<u>Plànol Urbà de Mataró</u> Ed. Ajuntament de Mataró (1996) a escala 1: 5 000	Tret de: ACC

Bibliografia específica:

CLARIANA, J. et alt. (1997) *Toponímia del terme municipal de Mataró* Elaborat per la secció del Plànol de la Ciutat (Ajuntament de Mataró).

És un inventari dels topònims de fora el casc urbà de Mataró. El buidat de les dades està fet a partir de plànols de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, i de mapes de partides. Conté un total de 430 topònims. Primer els topònims estan presentats en un índex general i posteriorment estan classificats en els següents grups: ambients naturals, construccions, sistema hidrogràfic i vials.

FERRER I CLARIANA, LL. (1966) *Valldeix* Ed. Museu i Arxiu Històric Arxiprestal. Obra de St. Francesc- III. Mataró.

Aquesta obra és l'única monografia específica del veïnat de Valldeix publicada fins ara. A partir de la descripció que Ferrer fa del veïnat es poden treure un bon grapat de noms de lloc. A més s'inclou un dels pocs articles existents sobre l'etimologia del nom Valldeix.

3. INVENTARI TOPONÍMIC

Amb la recollida dels topònims de Valldeix s'observa una gran dispersió dels grups semàntics. Aquest fet ens posa de manifest la complexitat geogràfica d'aquest territori. Per aquesta raó s'han establert un total de vuit categories en la classificació. Les tres primeres categories de topònims al·ludeixen a fets del medi físic (accidents del relleu, sistema hidrogràfic, partides i paratges), i els grups restants al·ludeixen a fets humans (vinyes, sènies i camps, construccions, vials i indrets singularitzats). Ordenant d'aquesta manera els noms, s'intenta fugir de les classificacions més convencionals (l·listats de topònims en forma de diccionari alfabètic). Per tant, es dona a l'inventari toponímic aquesta sistematització perquè esdevingui una eina al màxim d'útil per interpretar el territori.

a) El veïnat

Valldeix

Aquest topònim dona nom al veïnat, però també a la riera i al portal de Valldeix. Aquest darrer remet a la porta que hi havia a la muralla de Mataró, en la qual hi havia els burots. El topònim surt citat per primer cop com l'alou de Valldeix l'any 1024¹. No hi ha homònims, però hi ha noms força similars: Baleixo (Galícia), Valeixe (Galícia), Valldeixils (Noguera), Valldoreix (Vallès Occidental), Valveleix (Massís Central, França), Xuvall (Andorra), etc. L'etimologia és complexa. Fins ara, no hi ha hagut cap especialista que hagi aclarit l'origen del nom. Carreras i Candi deia que el nom era format per Vall- seguit pel sufix -eix².

b) Accidents del relleu

Serra de can Bruguera

Serra on hi ha ubicada la masia homònima, entre el turó de Tarau i la plana dels Brucs.

Serra de can Cabot

Serra situada per sobre de la masia homònima, entre la plana dels Brucs i el turó d'en Tunyí, a llevant del veïnat de Valldeix.

Turó d'en Dori

Turó a ponent de la serra de can Gener. Aquest turó fa de partió entre el veïnat de Valldeix i el veïnat de Cirera. El nom li ve donat per la masia de can Dori de Cirera. Dori és un cognom.

Serra de can Gener

Serra per sobre de la masia homònima, entre el turó d'en Dori i el turó de Tarau, a ponent del veïnat de Valldeix.

Pla de la Barca

Pla a l'antiga partida dels Caputxins, travessat actualment per l'A-19. Sobre l'origen del nom, es diu que uns pescadors van fer una juguesca per tal de fer arribar una barca fins aquest pla.

Pla dels Capellans

Pla a l'antiga partida dels Caputxins, més a ponent del pla de la Barca. Possiblement la proximitat amb el convent dels Caputxins justificaria el nom del pla.

Plana dels Brucs

La plana dels Brucs està situada entre el camí de la Cornisa i can Bruguera. En aquest pla hi ha molts brucs, fet que justifica amb escreix el topònim.

Plana dels Xafa-rocs

Plana situada a llevant de can Cabot Vell. L'origen del nom és desconegut.

Sot de la Salamandra

Fondal a la capçalera del torrent de can Flequer. En aquest indret hi ha la font homònima.

Sot del Castanyer

Altra denominació del sot de la Salamandra. En aquest indret hi havia castanyers.

Turó de Tarau

Situat a la capçalera del torrent de can Bruguera, al costat de la masia homònima. Amb 433 m, és el turó més alt del veïnat.

Turó de can Tunyí

Situat a llevant de la serra de can Cabot. El turó rep el nom d'una masia del veïnat de Mata. Tunyí és un cognom.

c) Sistema hidrogràfic

Torrent de ca l'Ametller

Davant de la masia homònima. També es coneix per torrent de can Gener. Afluent de la riera de Valldeix per ponent.

Torrent de can Bruguera

Torrent de capçalera que neix a la masia homònima. Aquest torrent està al centre de la conca que forma el veïnat de Valldeix.

Torrent de can Cabot de la Brolla

Davant de la masia homònima. Torrent que neix al Pixador dels Ases, a llevant del veïnat. És afluent del torrent de can Marquès.

Torrent de can Català

Davant de la masia homònima. És afluent de la riera de Valldeix a l'alçada de la font del Pericó.

Torrent del Cul del Món

Situat a la capçalera del torrent de can Gener. L'indret on neix aquest curs és un fondal sense sortida, per tant l'origen del nom podria venir d'aquesta especificitat geogràfica.

Torrent de can Feu

Davant de la masia homònima. El torrent desemboca al torrent de can Gener.

Torrent de Figuera Major

Torrent situat a la partida homònima. Malgrat que el torrent desemboca a la riera de Cirera, aquest marca la línia divisòria entre el veïnat de Valldeix i el veïnat de Cirera.

Torrent de can Flequer

Davant de la masia homònima. És el torrent més oriental del veïnat. Afluent del torrent de can Marquès.

Torrent de la Font del Lladre

Altra denominació del torrent de can Gener. L'etimologia és idèntica a la de la Casa del Lladre.

Torrent de can Gener

Davant de la masia homònima. Afluent per ponent de la riera de Valldeix.

Torrent de la Llebreta.

Torrent a la partida homònima. Desemboca al torrent de can Bruguera.

Font de La Cornisa

Font situada a la urbanització homònima, a la rodalia de can Bruguera.

Torrent de Llusà

Torrent a la partida homònima. Afluent del torrent de can Gener.

Torrent de can Marquès

Davant de la masia homònima. És afluent de la riera de Valldeix per llevant.

Riera de Masriera

Riera a la partida homònima. És una altra denominació del torrent de can Flequer.

Font del Pericó

Davant de can Català, a la partida homònima. Al nom *pericó*, els habitants de Mataró li donen dues accepcions que no recull cap diccionari. La primera fa referència a qualsevol dipòsit de repartiment d'aigües, sigui de mina o de rec. La segona accepció equival a qualsevol sobreixida d'aigües de mina, coneguda també per aixer-

nador. La font del Pericó és el punt d'unió de tres mines, i de la sobreeixida s'alimenta la font. Històricament les tres mines que arribaven al Pericó subministraven aigua als molins de Valldeix³.

Torrent del Pixador dels Ases

Neix al bosc de la Pedra del Llop, a llevant de la conca, i desemboca al torrent de can Marquès.

Torrent del Pont de la Vila

Torrent a la partida homònima. Desemboca al torrent de can Gener.

Font de la Salamandra

Situada a la capçalera del torrent de can Flequer. La salamandra és un amfibi habitual en indrets frescals del veïnat de Valldeix.

Riera de Sant Simó

Nom que pren la riera de Valldeix a partir de la carretera de Mata fins al mar. S'anomena de Sant Simó amb motiu de l'ermita d'aquesta advocació que hi ha a la desembocadura de la riera, ja al veïnat de Mata.

Torrent de can Soler

Davant de la masia homònima. És una altra denominació del torrent de can Marquès.

Font dels Tres Raigs

Situada en el curs del torrent del Pont de la Vila.

Riera de Valldeix

Riera que vertebrava el veïnat homònim de N a S. S'anomena així el tram de can Català, on conflueixen els torrents de can Marquès, can Bruguera i ca l'Ametller, fins a la carretera de Mata.

Torrent de Vallveric

Torrent de capçalera a la partida homònima, a llevant del veïnat de Valldeix. Neix a Valldeix i desemboca al torrent del Forcat, al veïnat de Mata.

Torrent dels Vidals

Torrent davant de ca la Madrona, a llevant del veïnat. Desemboca directament a la riera de Valldeix

d) Partides i paratges

En aquesta categoria s'inclouen partides i paratges, però també tots els noms de lloc que al·ludeixen a indrets amb un sentit de superfície de terreny forestal que no arriben a constituir una partida. S'ha de constatar la dificultat en la delimitació exacta de les partides de terra, atès que s'observen algunes contradiccions en les fonts escrites i diferents parers entre els testimonis orals. Aquest fet ens posa de manifest la pèrdua de vigència del concepte de partida.

Brolla de ca l'Ametller

Paratge a les rodalies de la masia homònima. La brolla és una bosquina habitual a Valldeix.

La Brolleta

Partida de terra a ponent de la urbanització la Cornisa. La Brolleta és diminutiu de brolla, formació vegetal habitual al veïnat de Valldeix.

Els Caputxins

Partida de terra que comprèn l'àrea que tanquen els següents carrers: ronda Alfons X, passeig dels Molins, riera de Figuera Major, ronda dels Països Catalans i la ronda Rafael Estrany. En aquesta partida hi hagué el convent dels Caputxins fins l'any 1822⁴.

Aulet de can Català

Petit bosc d'alzines darrera la masia homònima.

Comadran

Aquesta partida anava aproximadament des de la font del Pericó fins a ca l'Ametller.

Bosc de Comadran

Situat a la partida homònima.

La Creu de Pedra

Situada en el pla de la Barca, al costat del barri de Vista Alegre. Poster hi havia hagut una creu de pedra en aquest indret. La hipòtesi no és del tot absurda, siensem que aquests terrenys havien estat del convent dels Caputxins.

Figuera Major

Situada al N de la partida dels Caputxins. Sobre l'origen del nom només es pot apuntar que en aquesta contrada hi havia moltes figueres.

Bosc de Figuera Major

Situat al paratge homònim.

Els Forns

Partida al voltant del Forn del Vidre de Valldeix. En aquesta partida hi havia hagut històricament dos forns de vidre.

La Ginebrera

Partida que està aproximadament al N de la partida de Comadran, entre el Pixador dels Ases i el camí de can Bruguera. Sobre l'origen del nom, cal dir que la ginebrera és una planta que no existeix a Valldeix, però sovint es confon amb el càdec, que si que hi és habitual.

Bosc de la Ginebrera

Bosc a la partida homònima.

Llebreta

Partida situada a la urbanització la Cornisa. Llebreta és diminutiu de llebre, animal que havia estat abundant a tota la comarca.

Lluscà

Partida situada al fons del Cul del Món, a la capçalera de la serra de can Gener. Lluscà és un cognom.

Masriera

Partida que està entre el camí dels Contrabandistes i can Soler. Masriera és un cognom habitual a Mataró.

Bosc de Masriera

Ubicat a la partida homònima.

Bosc de la Pedra del Llop

Bosc ubicat entre can Cabot i el camí de la Cornisa. És un topònim extingit a nivell oral.

Pericó

Partida situada entre la riera de Valldeix i el torrent de Figuera Major, a l'alçada de can Català.

El Pont de la Vila

Partida situada aproximadament entre can Gener i el turó d'en Dori, a ponent del veïnat.

Bosc del Pont de la Vila

Bosc ubicat a la partida homònima.

Roca Martina

Era un nom de lloc de la partida de Comadran. L'origen del nom és desconegut. Topònim extingit.

Roques Albes

Paratge de la partida de Figuera Major. En aquest indret hi ha una petita pedrera de material blanquinós.

Rossellona

Partida de terra que està entre la carretera de Mata i les Cinc Sénies. Rosselló és un cognom habitual a Mataró.

Santa Cecília

Partida que estava entre ca la Madrona i can Portell Vell, limitant amb els Vidals pel N. Ara, per aquest indret, hi travessa l'A-19.

Garrofers de Santa Cecília

A la partida homònima.

Suro de can Soler

Bosc d'alzina surera a la rodalia de la masia homònima.

Garrofers de la riera de Valldeix

Garrofers de localització desconeguda.

Vallveric

Partida situada entre els Vidals i el veïnat de Mata.

Bosc de Vallveric

A la partida homònima.

Garrofers de Vallveric

A la partida homònima.

Bosc de la Vendrella

Bosc a l'oest del torrent de can Flequer. A finals del segle passat el propietari d'aquest bosc era Joaquim de Vendrell, fet que explicaria el topònim.

Bosc dels Vidals

Bosc ubicat a la conca del torrent homònim.

Vista Alegre

Partida a ponent del pla de la Barca. Situat a dalt d'un turó, Vista Alegre gaudeix de molt bones vistes.

Xiprerer o Xipreret

Partida situada a la cruïlla de la riera de Sant Simó amb la carretera de Mata. A tota la comarca són abundants els xiprers, en especial al veïnat de Mata.

e) Vinyes

Vinya d'en Barraquer (o Vinya del Paioi)

Vinya d'un parcer de can Català nascut a can Barraquer (Dosrius). Rebia el renom de Paioi. La vinya era al pla de la Barca.

Vinya de la Berta (o Vinya d'en Berto)

Vinya d'un parcer de can Català que es deia Albert, més conegut per Berto. Per extensió la filla d'aquest parcer l'anomenaven Berta. La vinya estava situada a la font del Pericó.

Vinya d'en Blaset

Vinya portada per "Blas", parcer de can Català. "Blas" era una persona baixa i rebia el renom de Blaset. La vinya estava situada a la font del Pericó.

Vinya d'en Boira

Vinya portada pel parcer Miquel Graupera, fill de can Boira del veïnat de Cirera. Situada a les vinyes de Figuera Major.

Vinya d'en Borra

El parcer d'aquesta vinya era en Soler, que rebia el renom de Borra. Ubicada a les vinyes d'en Masriera.

Vinyes de can Català

Vinyes a ponent de la masia homònima. Portades per diferents parcers.

Vinya de Comadran

Vinya a la partida homònima.

Vinya de la Creu de Pedra

Vinya a la partida homònima.

Vinya d'en Deri (o vinya del Campaner)

El parcer d'aquesta vinya es deia Desideri (Deri és diminutiu). També era cone-

guda com la vinya del Campaner, perquè en Deri provenia d'una família de campaners. La localització és desconeguda.

Vinya de l'Esmandia

Vinya propietat de la família Esmandia. Ubicada a les vinyes d'en Masriera.

Vinya d'en Llanetes

Nom que s'aplica a dues vinyes portades per dos germans, fills de can Llaneta a Mataró. La primera era a la vinya de can Català, i l'altra a can Morot.

Vinya del Lluscà

Vinya a la partida homònima.

Vinyes d'en Masriera

Vinyes a la partida homònima. Portades per diferents parcers.

Vinya d'en Mateves

Vinya portada per un parcer nascut a les Mateves, masia d'Argentona. Situada a les vinyes d'en Masriera.

Vinya d'en Melcior

Portada per Melcior Pucurull, aquesta vinya era al torrent de la Llebreta.

Vinya d'en Miquel Àngel

Portada per en Miquel Àngel, aquesta vinya era al torrent de ca l'Ametller.

Vinya d'en Plana

Vinya propietat de la família Plana, terreny procedent de la desamortització del convent dels Caputxins. Ubicada al pla de la Barca.

Vinya d'en Pruna (o vinya de l'Anton de la Mula)

Nom que s'aplica a dues vinyes, una a les vinyes d'en Masriera i una altra a la font del Pericó. "Anton de la Mula" era el renom d'Anton Pruna, parcer de can Català.

Vinya del Pont de la Vila

Vinya a la partida homònima.

Vinya de la Pujada de Bruguera

Vinya de localització imprecisa, però el nom fa suposar que estava a la rodalia de can Bruguera.

Vinya de Santa Cecília

Vinya a la partida homònima.

Vinya d'en Trencamorros

Vinya a la rodalia de can Cabot. Possiblement, Trencamorros era un renom despectiu.

Vinya d'en "Txe"

Vinya portada per Vicenç Bru. Nascut a València, aquest parcer sempre utilitzava l'expressió "txe".

Vinya de la riera de Valldeix

Vinya de localització desconeguda.